

САНГА ОЛХ

№ 21 (11949) • Бэс ыйын 7 күнэ, 2024 сыл, бээтинсэ • 12+

Бу
күннэргэ

Үөрэх-иити

Чурапчыга Оҕо саас уйгулаах
ыһыаҕын ыстылар /3

Иһирэх тылынан

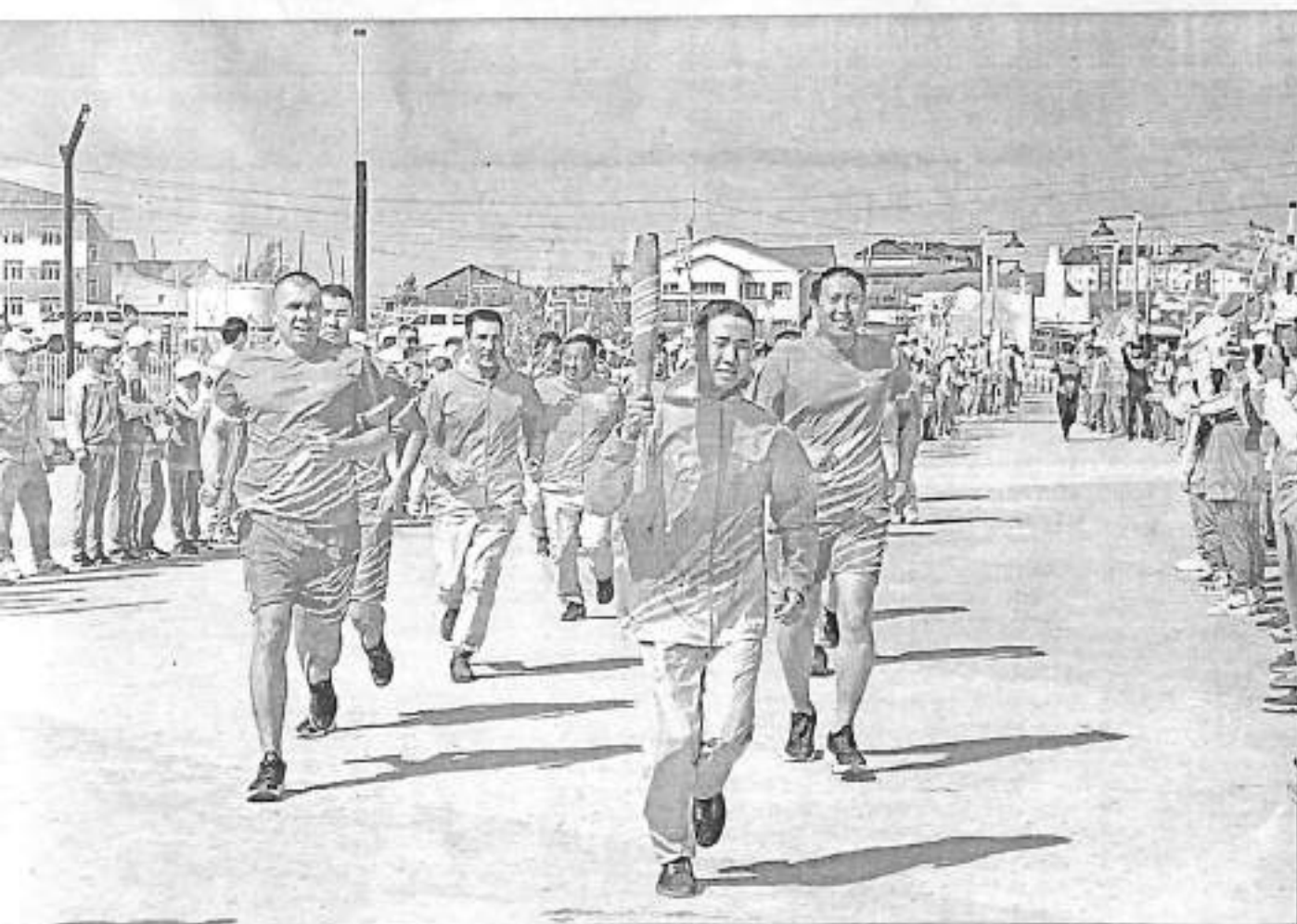
Киһи гизэ кэрэмэһэ -
Спиридон Яковлев /4,5

Ахтан-санаан

Дэгиттэр биллиилээх
киһи этэ /6

“Азия оҕолоро” оонньуу уота – Чурапчыга!

Улууска — бу күннэргэ. “Азия оҕолоро” оонньуу
уотун Чурапчы улуунун олохтоохторо, спортсменнар,
уопсастыбаннас көрүстүлэр /2

Уоту киин бөлүссакка көрсүү. ЛЕЛЕНА МАКАРИНСКАЯ ТУУРМИТЭ.

Тэттик

Кууруссалары, сибииньы оҕолорун аҕалан түгэттилэр

Тыа хаһаайыстыбатын уонна ас-үөл бэлиитикэтин министристибэтин бырагырааматын чэрчитинэн, Саха сириг улуустарыгар түргэнник ситэр салааны – кууруссаны, сибииньыни тизэрдии үлэтэ бара турар. Ол курдук, бэс ыйын 3 күнүгэр Чурапчы сэлээн-нэтигэр 700 куурусса түөлбэлэргэ тизэрдиллэнэ дигэн Чурапчы нэһилиэгин тыа хаһаайыстыбатын исписэлиһэ Анжелика Сивцева иһитиннэрдэ.

Улууспут киинэ сибэккинэн чэлгийэ

Бу күннэргэ улуус киининээҕи сквердэр, парктарынан, көрүстүлэр сибэкки эгэлгэ көрүнгүнэн кизэрдилэр. Быйыл Чурапчы нэһилиэгин дьаһалтата Дьокуускайга “Саюри” тэрилтэни кытта дуогабардаһан, 4500 сибэкки 8 көрүнгүн атыыласпыт. Арас-садалары бу күннэргэ улуус тэрилтэлэрэ кэлэктибинэн көхтөөхтүк тахсан олортулар. Нэһилиэк иһин көсөрдүүгэ сылын ахсын Николай Новгородов эппизинэстээхтик ылсан үлэтиир. Сайын устата сибэккилэри көрүүгэ-истиигэ 6 үлэһит дуогабардаһан үлэлиэ.

Улууспутугар 4 кылаастаах ойуур баһаара туруон сөптөөх куттала улахан

Саха сиригээҕи БИМС билиһиннэрэринэн, билиһини туругуна, Дьокуускайга уонна өрөспүүбүлүкэ илин эгээтэр улуустарыгар 4 кылаастаах ойуур уота турар куттала бэлиэтэнэр. Онон туһааннаах тэрилтэ үлэһиттэрэ айылҕага тахсарга уоттан сэрэхтээх буолуу быраабылатын кылааннахтык туһулар-гыт ирдэнэр. Уоту туттуу, бөҕү-сабы уматыы, өртөөһүн, уулуссага, дьомо таһыгар уоту туттан үлэлээһин булгуччу бобуллар. Исписэни, табаҕы дьалаҕайдык туттуман, ойуурга бытыылканы, таас үлтүрүккүн, бөҕү хааллары-ман. Буруйдаах дьон административнай эбэтэр холуобунай эппизинэскэ тардыллар-дарын санатабыт.

Буруйу оноруу 51 түгэнэ бэлиэтэнэ

Чурапчытааҕы ИДьО сводкатынан ааспыт нэ-дизлэ 51 иһитиннэри кирибит. Онуоха туһааннаах дьомоус тэрилтэлэртэн кыра суу-малаах харчы изэ ылан баран төлөөбөт киһи ахсаана аччаабат – 12 түгэн бэлиэтэммит. ГАИ үлэһиттэрэ 260 массыынаны бэрэбиэркэ-лээбиттэрин түмүгэр, 4 суолпар арыгы иһэн баран, 6 көнгүлэ суох уруулга олорон эппизкэ-кэ тардыллыбыттар. 10 тизхиныкэ ыстараап-стоянкага кирибит.

Полиция майора Петр Монастырев Чу-рапчытааҕы ИДьО-ун уопсастыбаннай бэрээдэги харыстааһынга начаалынны-гы солбуйааччынан аналла. Бу иһинэ киһи участковой полициялар отделларын салай-быта.

Чурапчыга күн-дьыл туруга

Бэс ыйын
7 күнэ
БЭЭТИНСЭ

+25 +6

Бэс ыйын
8 күнэ
СУБУОТА

+26 +10

Бэс ыйын
9 күнэ
БАСКЫҤААННА

+20 +10

Бэс ыйын
10 күнэ
БЭНИДИЭНЧЫК

+23 +7

Бэс ыйын
11 күнэ
ОПТУОРОНЬУК

+23 +9

Бэс ыйын
12 күнэ
СЭРЭДЭ

+24 +9

Бэс ыйын
13 күнэ
ЧЭППИЭР

+21 +10

Өрөспүүбүлүкэ сонуннара

Сангардыллыбыт национальной бырайыактар 2025 сылтан үлэҕэ кириэхтэрэ

Айсен Николаев Арасыйыа Бэрэсидьиэнэ Владимир Путин ыппыт дойдуга стратегическай сайдыыга уонна национальной бырайыактарга уонна Судаарыстыбаннай Сэбиэтин хамыһыһа-ларын киэн ыгырымылаах мунньаҕар кытынна. Ыам ыйын 7 күнүнээҕи «2030 сылга диэри кэмгэ уонна 2036 сылга диэри кэскиллээх Арасыйыа Федерациятын сайдыытын национальной сыалларын туһунан» Бэрэсидьиэн мыйааҕар чопчуламмыт национальной сыаллары олоххо киллэрини боппуруостарын көрдүлэр. Сангардыллыбыт национальной бырайыактар 2025 сылтан үлэҕэ кириэхтэрэ. Бырайыактар түмүктэрин ахсаанынан эбэтэр туһаныллыбыт үп кээмэйинэн буолбакка, дьон олоҕо дьиниэхтик хайдах уларыйбытынан уонна дьон ону бэйэтэ хайдах билинэринэн сыаналыахтара. Эрэгийиэннэр түмүлүбүт санааларын Бэрэсидьиэнгэ уонна Бырабыыталыстыбага тиэртилэр.

Ыксаллаах быһыыны- майгыны сэрэтиигэ уонна туоратыыга хамыһыһа мунньаҕа тэрилиннэ

Ил Дархан ыксаллаах быһыыны-майгыны сэрэтиигэ уонна туоратыыга, баһаартан куттал суох буолуутун хааччыйыыга эрэгийиэннээҕи хамыһыһа мунньаҕын ытта. Ойуур баһаарын бохсуу, халаан ууга ааһымын уонна халаантан эмсэҕэлээбит нэһилиэннээлээх пууннары чөлүгэр түһэри боппуруостарын көрдүлэр. Айсен Николаев өрөспүүбүлүкэ турбут ойуур баһаардарын умурдуорарга эбии күүһү ытарга, кэтээн көрүү кэмгэр биллибит көрдүгүннэри тутта суох онорорго үлэни тэрийэргэ соруудахтаата. Ил Дархан былаас уорганнарын кэлэктииптэрэ уонна өрөспүүбүлүкэ тэрилтэлэрэ бу күннэргэ Нам улуунугар тэриллбит субуотунньуктарга 2700 тахса киһи көхтөөхтүк кытты-бытыгар махтанна. Барыта 5 тыһ. тахса куб бөх хомулунна, 134 анал тизхиныкэ үлэлээтэ.

«Азия оҕолоро» спорт оонньууларыгар күргүөм- нээхтик бэлэмнэнэллэр

Айсен Николаев «Азия оҕолоро» успуорт аан дойдутааҕы VIII оонньууларыгар бэлэмнэниигэ уонна ытыыга тэрийэр кэмтиэт мунньаҕын ытта. Күрэхтэниилэр ытыллар эбийиэктэрэ, кыттааччылар олоһор уонна аһыыр сирдэрэ бэлэмнэрин, куораты тупсарыы, уулуссалары оноруу уо.д.а. боппуруостары көрдүлэр. Ил Дархан хас биридии эбийиэги контуруоллуур-кэтээн көрөр уорганнар, оонньуулары тэрийэр кэмтиэт уонна судьуйа кэллиэгийэтин бэрэстэбинтэлэрэ кыттылаах хамыһыһа тутарыгар соруудахтаата. Куораты тупсарыыга 48 эбийиэк, ол иһигэр элбэх кыбартыраллаах уонна социальнай дьыалар, тас өтгүлэрин сангардыы, уулуссалары өрөмүөннээһин, көгүлэ суох эбийиэктэри уонна бөдү-саҕы хомуйуу, тизийин саялданар. Көбүрдүү үлэтин чэрчитинэн 1,5 мөл. сибэкки, үүнэҕи олордуллар.

Ил Дархан Саха сириг олохтоохторун Оҕо көмүскэлин күнүнэн эбэрдэлээтэ

«Ийэ буолууга, оҕо аймахха улахан болҕомтобутун уурабыт, 2018 сылтан Саха сиригэр бу хайысханы өйүүргэ үбүлээһин 8 төгүл улаатта», — дьээн киһи бэлиэтээтэ. Быйылгыттан «Дьээ кэргэн» өрөспүүбүлүкэтээҕи Ийэ халытаалын суумата икки төгүл үрдээтэ. «100 сыл оҕолоро» халытаал болдьоҕо өссө 5 сылга улаатта. Элбэх оҕолоох дьээ кэргэттэргэ хомунаальнай өнгөҥө чэпчэтинтэн саҕалаан, дьээннэ хааччыйыыга тийэ, улахан көмө оҥоһуллар. Элбэх бырайыак оҕолор талааннарын арылларарыгар, доруобуйаларын бөөдүгөтөллөрүгэр туһуланар. Быйылгыттан Арасыйыаҕа олимпиадалар кыйымылаахтарыгар 500 тыһ. солк., бирикестээх мизестэлэри ылыттарга 100 тыһ. солк. бэриллээтэ. Көбүлээһиннэрбит түмүктээх буолаллар, Саха сирэ оҕо төрөөһүнүгэр дойдута 8-с, Уһук Илиннэ 1-кы мизестэлээх дьээн эбэрдэҕэ этилэр.

СӨ Ил Дархан уонна Бырабыыталыстыбатын пресс-сулууспата.

“Азия оҕолоро” оонньуу уота – Чурапчыга!

Улууска — бу күннэргэ. “Азия оҕолоро” оонньуу уотун Чурапчы улуунун олохтоохторо, спортсменнар, уопсастыбаннас көрүстүлэр.

Елена МАКАРИНСКАЯ

Уоту “Боотур Уус” стадион-тан саҕалаан, киин уулуссанын дьон-сэргэ үөрүүтүнэн арыаллаан, киин болуоссакка эстафеталаан аҕаллылар.

Эстафетаны бастакынан улуус дьокутааттарын Сэбиэтин бэрэсэдээтэлэ Яков Оконешников саҕалаата. Салгыы факелы Гавриил Нохтунский, Спиридон Макаров, Ульяна Слепцова, Валерия Кобелькова, Иван Пермяков, Любовь Кардашевская, Реворий Елисеев, Сергей Новгородов, Иннокентий Готовцев, Алексей Кардашевский, Станислав Захаров уонна Айтал Григорьев тутан аҕаллылар.

Улуус баһылыгын 1-кы солбуйааччыта Егор Сивцев бэлиэ түгүнүнэн эбэрдэлээтэ. Уоту араначчылааччы, волейболист Игорь Афанасьев эбэрдэ тылын этэн туран, факелы Егор Сивцевкэ туттарда.

Үөрүүлээх дьаһал түмүгэр “Юные якутяне” өрөспүүбүлүкэтээҕи спартакиадаҕа кытта барар оҕолорбутун алгыстаан атаардылар, ону сэргэ тэрийээччилэри уонна урукку чемпионка Марианна Макарованы кытта пресс-кэмпириэнсийэ тэрилиннэ.

Сонуну
бу ситгэнэн
көрдөн
көрүң

Егор Сивцев, улуус баһылыгын 1-кы солбуйааччыта

Бийиги олимпиадтар үөскээн тахсыбыт спортивнай улуус буоларбыт быһыытынан, уоту көрсүү икки бүк эппизитинэстээк. Онон Азия оҕолоро оонньууга урут кыттыбыт дьоммутун түмэн, эстафетаҕа кытыннаран, сүрдээх үчүгэйдик көрүстүбүт.

Буолаары турар В-с оонньууларга улууспуттан 31 оҕо кыттаары бэлэмнэнэр. Сүрүннээн волейболга, чэпчэки атлетикаҕа, тустууга, национальной многоборьега уонна остуол тенниһигэр кыттыахтара. Кинилэр урут кыттыбыт убайдарын-эдьийдэрин курдук ситиһиилээхтик кыттыахтара дьээн эрэнибит, кыйыыны-хотууну баҕарабыт.

Сергей Новгородов, 1-кы “Азия оҕолоро” оонньуу кыттылааҕа:

«Азия оҕолоро» дьээн оҕо спорда сайдарыгар улахан олук буолар. 1996 сыллаахха 1-кы оонньууларга мин дуобакка хомуур хамаандаҕа кириэн кыттыбытым. Монголия хамаандатыгар сабырыйтаран, 2-с буолбуппун. Тус бэйэбэр бу оонньуу сырдык өйдөбүлү ингэрбит. 1-кы Азия оҕолоро оонньуу былааҕын таһаарсыбытым. Онон өйдүүрбүнэн, минигин кытта Леонид Спиридонов, Георгий Балакшин бааллара. Кинилэр бу оонньуулартан тирэхтэнэн, олимпиадаҕа тийэ кыттыбытара элбэҕи этэр. Онон очмотооҕу Бэрэсидьиэн Михаил Николаев олус үчүгэй политиканы ытан, күн бүгүн ол салҕанан бара турара үөрдэр.

Максим Прокопьев, уот эстафетатын салайааччыта

“Азия оҕолоро” оонньууга 20-тэн тахса дойдуттан 3000-тэн тахса оҕо кэлэн кыттар сабаҕаланар. Ону таһынан 2000-тэн тахса волонтер үлэлиэҕэ. Кыттааччылары көрсөр, түһэрэр эбийиэктэр бэлэмнэр. Үөрүүлээх аһылыыга, сабыллыыга билиэттэри сыйт нөҕүө атыһаһыаха сеп. Маны таһынан күрэхтэһиилэргэ киирэр билиэттэргэ чэпчэтинилэринэн туһаныаха сеп, холобур, элбэх оҕолоогу туһулуур дастабырыанньаны көрдөрөн.

Уот эстафетатын суолтатынан оонньуулары дьонго-ноорука чугаһатыы, сырдатыйы буолар. Хас биридии улууска оонньууларга кыттыбыт дьонноохтор. Кинилэри түмэн, билигин ыччакка көрдөрөн, билиһиннэрэн, истингэйгэ тэрийэбит.

Чурапчыга Оҕо саас уйгулаах ыһыаҕын ыстылар

2024 — Өрөспүүбүлүкэҕэ Оҕо саас сыла. Ыһыах сүрүн сыалынан кэнчээри ыччакка саха төрүт үгэһин тарҕатыы, сиэри-туому тутуһарга иитии уонна өбүгэбит оонньууларыгар сыһыарыы буолар.

Елена МАКАРИНСКАЯ

Арасыйыаҕа Дьиз кэргэн, өрөспүүбүлүкэҕэ Оҕо саас, улууска Ыал саргыта сылларынан уонна "Боотур Уус сыдыааннара" муниципальнай бырагыраама чэрчитинэн, улуустааҕы оҕо-аймах ыһыаҕа ытылынна.

"Маҕаайы алааһыгар бары нэһиликтэр оскуолаларын, Чурапчы нэһилиэгин уһуйааннарын итиллээччилэрэ, үөрэнээччилэрэ уонна төрөппүттэр муһунулар.

Ыһыах сүрүн сыалынан кэнчээри ыччакка саха төрүт үгэһин тарҕатыы, сиэри-туому тутуһарга иитии уонна өбүгэбит оонньууларыгар ыччаты сыһыарыы буолар.

Ыһыах үөрүүлээх аһыллыгыгар бары оскуолалар, уһуйааннар сэллээн хаамтылар. Улуус баһылыга Степан Саргыдаев, улуус дьокутааттарынан Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Яков Оконешиников, үөрэх салалтатын начаалынньыга Юрий Посельский, о.д.а эбэрдэ тылларын эттилэр.

Оҕолорго анаан алгыс түстэ, кымыс үрдэ охторулунна уонна оҕо саас оһуохайын оһуохайдаатылар.

"Боотур Уус" оонньуугар уолаттар икки күн устата төлүс көрүҥнэ күрэхтэстилэр. "Мин дьиз кэргэним – көмүс биһигим" диэн хайысхаҕа уһуйаан итиллээччилэрэ уонна алын кылаастар эбэ-эһэ тутта сылдьыбыт малларын, үрдүкү кылаастар бэйэлэрин төрүччүлэрин кэпсээтилэр. Хомуска, чабырҕаха, олонхоҕо, оһуохайга, сахалыы остуол оонньууларыгар, уһун суһуохха уонна саха төрүт көрүҥнэригэр күрэхтэстилэр. Дьиз кэргэнинэн "Саха талба-мааны танаһа" куонкуруска кытыннылар. Уус кыһатын түһүлгэтигэр саха үгэс буолбут уус-уран онтоһуктарын уонна ойуулуур искусствотун быыстапката турда.

Ыһыах талааннаах оҕолорбут кэнсиэрдэринэн түмүктэннэ.

Оҕо ыһыаҕын түгэннэрэ. // ААПТАР ТҮӨРҮМТЭ

Түмсүүнү түстүүр Оҕо саас ыһыаҕа ыһылынна

Афанасий ЗАХАРОВ

Мааны Маҕаайы киэн киэлитигэр, "Боотур Уус сыдыааннара" улуустааҕы бырагыраама чэрчитинэн, улуус оскуолаларын үөрэнээччилэригэр уонна уһуйааннар итиллээччилэригэр анаммыт "Оҕо саас ыһыаҕа" ыһылынна.

Мин түһүлгэ көрүүтүн дьүүлүүр сүбэтин салайааччытынан ананан, 10 улахан уонна 12 кыра оскуола уһуйааннары кытта холбоспут хамаандаларын көрдүбүт, сиздээх дьүүлгэ туруордубут. Дьүүлүүр сүбэҕэ Ульяна Николаевна Атласова, Елена Николаевна Николаева, Светлана Валерьевна Попова бааллар. Көрүү түмүгэр Улахан Күөл оскуола-уһуйаана уһулуччу таһымнаахтык бэлэмнээн кирибитин сөҕө-махтайа бэлиэтээтибит уонна мунутуур кыайылыабынан ааҕтаатыбыт.

Сүбэ икки аҥы арахсан, миң Елена Николаевнаны кытта улахаттары көрөр буолбуппут. Сиһилии сырдаттахха, Дирингээҕи агро - оскуола олус тэрээһиннээхтик бэлэмнээн кирибит. Кинилэр оскуола ситиһилэрин билиһиннэрдилэр уонна саамай кэрэхсээбиппит – оҕолору кыттыһынан, саха былыргы ыалын күннээҕи олохун олус үчүгэйдик арыян көрдөрдүлэр. Танастарыгар – саптарыгар тийэ тутуспуттар. Ыал иһинэн көлүөнэ быстыспат ситимин арыыйытара биһирэннэ: Ийэлэрэ кистэнэ олорор, аҕалара уһанар, эбэлэрэ сизтэригэр остуорууа кэпсир. Ол кэнниттэн тахсан от үлэтин

көрдөрдүлэр. Сахалыы оонньуулары оонньоон, хабылыктаатылар, кынаттаах кылыһыт Дмитрий Эверстов дойдутуттан сылдыалларынбэлиэтээн, кылыһан, куобахтаан, буурдаан да ыллылар. Ыһыах мааны сандалытыгар саха сөбүлүүр өҥнөрүн аттаран, ас арааһын наардаан уурбуттара олус ураты буолла. Манна саламат арааһын астаан аҕалыттар. Оҕолор өҥнөрү сахалыы ааттарынан быһааран кэпсээбиттэрэ истиэххэ үчүгэй. Чуокур, чээлэй күөх, күрүҥ диэн күннээҕи олоххо умнулла быһыытыҕыт өҥү-дүһүнү этэн соһутулар. Оскуола уонна уһуйаан биір сомоҕо буолан үлэлиилэрэ толору көһүннэ.

Хатылы оскуолата уонна уһуйаана биір хамаанда буолан, кийинт кыыс сүктэн кэлиитин көрдөрдүлэр. Манна уустар саха быһаҕын охсон, кийинт аҕатыгар биэрдилэр. Ону кыыс аҕата күтүөтүгэр алгыһын этэн туттарда. Уол ийэтэ кийинти-

гэр мэллээх иһит бэлэхтээтэ, ийэ киһи алгыһа эмиз истин иһирэх буолла. Уруу тэрээһини төрүт үгэстэрин билиһиннээн туран, сахалыы ас эгэлгэтин сандалы хотойорунан тардыбыттар. Малдьыттарын күндүлээтилэр. Манна уһуйаан кэлэктиибэ бары олонголообуттарын сэргии, биһирин иһиттибит. Ол курдук, 15 далбар хотун араас куолаһынан этэн-тыһынан, ураннык хоһуйан, саха улуу айымньытынан быһа тардан билиһиннэрдилэр. Кэлэктиип олонхо тула түмсүбүтэ дьэ, көрөргө астык. Бу буолар – кэлэр кэнчээри ыччакка төрүт култуурабытын, фольклорбутун, тизрдии, мунгура биллибэт киэҥ далай курдук баай тылбытын-өспүтүн эттэригэр-хааннарыгар ингэрин!

Сылан оскуолатын уонна уһуйаанын холбоһуктаах хамаандата эмиз хайаан да таһыччы бэлэмнээх кэлбитин сэрэйэр этибит. Санаабыппыт курдук, кинилэр баай-аастаах

үөллээх сандалылар көрбүтү эрэ кэрэхсэттэ, болбомтону тарта. Үс этэстээх сандалыга үһһэ өттүгэр бурдук ас, орто-тугар саха лэппиэскэтэ ууруллубут, оттон иккискэ эт аһын арааһын, үһүскэ булт аһын көрүҥнэрин уурбуттар. Онтукалара Аал Луук мас уобараһа арыллыбыта тутта көстөр.

Толөй хамаандата нэһилиэк дьоһун ыалын Артур уонна Александра Захаровтары киллэрбиттэр. Кинилэр тизгэnnэрин макетын олус тупсавайдык онорон, көрдөрүүгэ уурбуттар: Дьизэлэрин, беедкаларын, гараастарын, тэпилиссэлэрин, оууруттарын кирээдэтин, хотоннорун, рулоннаах от сааһыламмыт далын барытын, ытыска уурбуттуу, олус үчүгэйдик аттаран онорбут үлэлэрэ биһирэниэн биһирэннэ. Одьулууннар сахалыы инструменнары туһанан, оҕо ансаамбылын тэрийбиттэр. Көрөргө-истэргэ сонун, астык буолла.

Түһүлгэлэри көрүү түгэниттэн. // ААПТАР ТҮӨРҮМТЭ

Ити эмиз сахалыы тыынҥа иитии биір үтүө өрүтэ буоларын бэлиэтинбит.

И.М.Павлов аатынан Чурапчы оскуолата, "Кыталык", "Кэскил" уһуйааннар хамаандалара мал тизгэnnин балай да толору көрдөрөн, биһирэннэ. Мугудай хамаандата Алгыһы толоруу сиэрин-туомун көрдөрүүтэ эмиз сонун, сэргэх буолла. С.К.Макаров аатынан гимназия, "Березка", "Туулукчаан" хамаандалара саха ыалын күннээҕи олохун көрдөрбүттэрин чорботон бэлиэтинбит.

Улахан хамаандалары ырытар буоллаха, итинник. Манньык улахан тэрээһингэ бэлэмнээн кириин, туруоран, ситэрэн көмүскээһин олус эппиэтинэстээх, түмсүүнү эрэйэр дыһаал буолла. Онуоха биһиги оскуолаларбыт уонна уһуйааннарбыт биір хамаанда буолан, тэрээһини кыайа туттулар. Оҕолор, төрөппүттэр, учууталлар уонна иитээччилэр биір сүбэnn, ситимнээх уонна утумнаах үлэни-хамнаһы тэрийээлэрин толору арыйдылар. Мааны Маҕаайыбытыгар ытыллыбыт дьоһун таһымнаах тэрээһин Арасыйыаҕа Дьиз кэргэн, Өрөспүүбүлүкэҕэ Оҕо саас, улууска Ыал саргыта сылларыгар ананан, силигэ ситтэ, соруга толору туолла.

Дьиз кэргэнтэн саҕалаан, бары манньык түмсүүлээх буолуонун, ыччаттарбытын сахалыы тыллаах-өстөөх, өбүгэттэн ситимнээх чин куттаах-сүрдээх, үрдүк култууралаах, ханна да сырытталлар, омок быһыытынан ытыктанар дьон буолан тахсаларын ситиһиэбит.

Киһи киэнэ кэрэмэхэ - Спиридон Яковлев

Иһирэх тылынан. Айылбаттан дьону түмэр, үлэни-хамнаһы ырытар уонна тэрийэр дьобурдаах буолан, норуokka сөбүлэтэрэ.

Егор БОРИСОВ

Спиридон Иванович... Спиридон. Бу үтүөкүнээх киһи, мин олохпор сырдык өйдөбүлү хаалларбыт дьоннортон биридэстэрэ буолар. Мин эрэ буолуо дуо, кинини кытта алтыһып, биһигэ улааппыт, үөрэммит, үлэлээбит үгүс дьон үтүө тылынан ахтар киһилэрэ. Хомойуох иһин, кини эдэр, эрчимнээх кэмигэр бу орто дойдутуттан барбыта.

Аһыйах тылынан ахтыы онорум иһинэ, Спиридон Иванович кэргэнигэр Аграфена Сергеевнаттан, оҕолоруттан, биһигэ төрөөбүттэригэр, доҕотторуттан, кинилэр иннилэригэр онорбут биһир улахан буруй-бун билинэн турар, бырастыы гыналларыгар көрдөһөбүн. Өйдөөн ылынахтара дин саныбын. Ол буруйум дьон - сүүрбэ сыллаахыта бу хомуурунньукка кирибит ахтыылар хомуллан мин эппиэтинэспэр туттарылыбыттарын уонна бэчээккэ бэлэмнэниэхтэрин сүтэрэн кэбиспитим. Онно олус хомойбутум, хоргуптутум уонна кыбыстыбытым. Хас да сылы быһа араастаан көрдөөбүтүм да, булбатабым. Биһир өттүнэн олус элбэх кумааҕы архыппар, кабинеттарга мунньуллабыттар, барытын бэрээдэктээн иһэр курдуктум, иккис өттүттэн, ханна системаланаан сыталлара биллэр курдук этэ. Хаймакхыны, сүтэрбитим туһунан дьонноругар биллэрбитим. Быыс буллум да, докумуоннарын хаһар этим. Кэни-киһин доҕотторо: «Ахтыылар ханна бардылар?», - дьон туһулаһпат буолбуттара. Балай да кэлэбит да буолуохтаахтар. Сорохтор үлэ-хамнаска үтүрүтэрэн кыамматара буолуо дьон уоскутуналлар быһыылааҕа. Дьон ис сүрэхтэригэр суруйбут ахтыылар тааһы ууга бырахпыт курдук сүтэч хаалбыттар. Манньык быһыы-майгы миниги олус тууһута уонна өр сыл устата улахан таһаарс буолбута. Сыл-хонук ааһан испитэ. Доҕорбутун сүтэрбит кэмнигэр министиригэр, бырабыыталыстыба бэрэссэдээтэлинэ, Бэрэсидьиэнинэ, Ил Дарханнаан үлэлээн аастым. Спиридон иннигэр кэпсирим, сөһөргирим, санаа атастаһарым, дьинэ, олус элбэх эбит. Ол эрэри итин атын кэмгэ онорор сирдээх буолуо.

Ахтыылар тустарынан...

2018 сыл ыам ыйын бүтүүтүгэр, бэйэм баа өттүбүнэн Ил Дархан дуоһунаһыттан уурайан турабын. Төрүөтүн норуоппар сийлики быһаарбытым. Ол кэнигэр үлэ-хамнаһым ула-

рыйан, Москвага көһөр буолбутум. Инньэ гынан, өр сылларга мунньуммут докумуоннарын, үлэнигэр буолуохпуттан бэлиэтэммит суруктарбын, кылгастык эттэххэ, архыппын өссө төгүл бэрээдэктир кыах үөскээбитэ. Ону чугас дьонум көмөлөрүнэн онго сылдыбын. Федерация Сэбиэтигэр үлэни сылдыан, 2019 сыл атырдьах ыйыгар уопуска ылан, Саха сиригэр кэлэн үлэлээбитим тухары, аан бастаагы толору сыһаным. Дьэ, бу кэмгэ оллоонноон олорон араас кэмнэргэ суруйбут, харайбыт кумааҕыларбын бэрийэн көрдүм. Хас биһирдиги илиис арыллан истэрин айы, ааспыт олохум араас харгыналара хараҕым иннигэр бу баардыы көстөн кэллилэр. Ити курдук дьарыктана олорон, эмискэ, сүтэрэн кэбихэн өр кэмнэргэ көрдөөбүт ахтыыларбар иһинэ түстүм. Ол киһини быһа өрө тыһынан, бэйэм бэйэбиттэн эмнэ да хомойом, эмнэ да махтанам. Спиридон Иванович туһунан бэрт элбэҕи өйдөөн-санаан аһарбытым... Онон, өссө төгүл бары бырастыы гынаргытыгар көрдөһөбүн. Итиннэ 20-тэн тахса сыллаагы баа санааны толорон, доҕорбун санаан ахтыы оноробун.

Чурапчытаагы сылларбыт

Новосибирскайга үөрэхпин бүтэрэн, төрөөбүт Чурапчыбар кэлэн Сельхозтехиникэҕэ санга управляющайдыы олодохпуна, кабинеттар уһун унуохтаах, бэрт хатыгыр, интеллигент көрүгүнээх эдэр киһи көтөн түстэ. Ити 1980 сыл этэ. Спиридон Иванович Яковлев, межрайплеомьединение начаалынньыгабын дьон илии тутуста. Плеомьединение тизиньиктэ сүрүннээн УАЗ массыналартаахтара, саппаас чаас көрдөһө кэлбит этэ. Оччолорго ити маркаларга олус аһыйах саппаас чаас кэлэрин сүрүннээн райком, райсэбиэт, сопхуостар дириэктэрдэрин, суһал көмө сулууспатын хааччыйар массыналарга биэрэбит. Оннук буолуо суохтаах дьон, Спиридоннуун кэпсэтибит сааламмыта. Кэпсэтибит түргэн баайытык уруккуттан билсэр дьон киһигэр кубулуйбута. Кини сүөһү-ас, мин механизация, тизиньик кыһаллаларын быһаарса сатаабыллыт эрэри, хайабыт да иннин биэрбэтэ. Мин кабинет хаһаайына буолан эбитэ дуу, тулуйбаха, бүтүбүт диэбитим. Уугар-хаарыгар кириэн иһэр Спиридон, "кэлбит сыалым хайдаһый" дьон ыйыппытын, "аһыйагы илии баттаатым" диэбиллэр, олус соһуйбута. "Кыайы буола", - диэбитэ. Бастаан тугу

кыайыбытын өйдөөбөтөбүм. Кэни-киһи билбитим - бу иннинэ кинилэр тэрилтэлэрин оройуонга ким да хааччыйбат эбит. Ити курдук, биһиги билсиринбит сааламмыта. Онтон салгы олохпутугар түмэр тизмэлэригэр, төрөөбүт Чурапчыбыт сайдыыта уонна тыабыт хаһаайыстыбатын салаата буолбуттара.

Чурапчыга, биһиги колхоз дьон үлэлиир кэммитигэр, кураан сайыннары кытта сибээстээх ыарахан кыстыктар кэлэн аастыттар. Эдэр салайааччылар буһар-хатар кэммит этэ. Тыа хаһаайыстыбатын оройуона буолан, балаһыаньа сүрүннээн сайынны кэмгэ төһө от, сүөһү аһа бэлэмнэниригэр уонна кыстыкка бэлэмнэни үлэтигэр улахан тутулуктааҕа. Элбэх тэрээһин ытыллара. Кыһалҕа күһэйэн, атын оройуоннарга, уобаластарга, кырайдарга баран оттуурбут. Ону таһынан дула, от-мас, соломо хомуллара. Кыстыкка кириигэ сүөһү аһын бэлэмнээһингэ сулууспалар, тэрилтэлэр бары түмүллэллэрэ. Оччолорго тэрээһин таһынан, идеологическай хааччыйы дьон дьону түмэр үлэ баара. Лизксийэлэр, агитациялар, сэмийэлэр ытыллалара. Ону түмэн партия оройуоннаагы кэммиттэ партия уобаластаагы кэммиттигэр отчуоттуура. Ол үлэ туһунан биһир көрдөөх түгэни умнубаппын. Спиридон Иванович партия оройуоннаагы кэммиттэ тыа хаһаайыстыбатын отделын салайара. Бэйэтин салаатыгар сүрүннүүр киммит этэ. Арай пропаганда отделын инструкторыгар Петровка төлөпүүн тыаһаабыт: "Партия уобаластаагы кэммиттигэр, отдел солбуйааччыта Пахомовтын (Инокентий Осипович)", - дьон буолбут, түргэни кыстык кэмигэр төһө киһи экономическай үөрэтинэн хабылабытын туһунан отчуот көрдөөбүт. Петров дьон табаарыс олус ыгылыбыт, илиитин аныгар оннук информация суох буолан биэрбит. Эбиитин, тойон Пахомов куолаһыттан билэр буолан өссө куттаммыт. Итинник таһынаах салайааччылар сүрүннээн оройуон салалтатыгар билэр үгэстэрэ баара. Онтон бу сырыыга быһаччы толорооччута тахсыбыттар. Хайыыр да кыага суох буолбут Петров сүүрээлээһин бөҕө буолбут. Парткомнартан, кэллээгэлэригэр, ол иһигэр кабинетка олоороччу уонна кылаабынайа, тыа хаһаайыстыбатын отделыттан сүүрэн тийэн ыйыталаһыы, туоһулаһыы сааламмыт. Инокентий Пахомов отчуоту онорорго кылгас баайы бириэмэ биэрбит (биһир нэдиэлэ курдук быһыылааҕа). Тирити-хорутуу, сотору-сотору төлөпүүн тыаһаадаһын аайы, өрө титирээһин

буолбут. Петров ыксаан, кэллээгэлэригэр "төлөпүүнэ эһиги көтөбүн" дьон көрдөһөр үһү. Болдьоммут отчуот кэмэ ыган кэлбит, табаарыс туох да күтүөннээҕи бэлэмнээбэтэх. Эппиэттээх түгэнигэ кабинеттан Петров кэллээгэлэрэ тахсан барбыттар. Арааһа, киһилэрэ балаһыаньаттан хайдах тахсарын көрүөхтэрин баарбатахтар быһыылаах. Арай, тахсан истэхтэринэ, балай да ирдэбиллээхтик төлөпүүн тыаһаабыт. Тэгиннэ дуо, Петров туруупканы көтөбүрүгэр күһэллэбит. Тахсыбыт дьон көрдүүр устун хаамсан испиттэр. Биһир арыы да отломоохторо истибитэ - тыа хаһаайыстыбатын отделын салайааччытын аһаарса ааныттан, обком салайааччыларыттан биридэстэрин Пахомов куолаһа иһиллэр үһү. Ыгылылаах түгэн туоһута буолбут киһи интэриэһигэр аһаарса аанынан тийэн көрбүт. Арай хоско хаһаайы Спиридон Иванович соботобун төлөпүүнүнэн кэпсэтэ олоор үһү. Уонна дьэ, уугулар-хаарыгар кириэн, Инокентий Осипович Пахомов куолаһынан олус үчүгэйдик майгынантан, табаарыс Петровтан оройуон кыстыгы тэрээһинигэр идеологическай хааччыйы кыһалатын быһаарарга ээбин этиппит. Ити чакчы буолбут түгэнигэ Спиридон кэллээгэлэрэ эппиэттээх балаһыаньага эппиэтинэни тэгнэ үлэстэллэригэр баа санаатын этэн турар. Кини чакчы санарар, күллэрэ талаана дьон-тон таһыччытын ити биһир кыра түгэн кэпсир.

Салгы өссө биһир түгэн. Оройуон салалтатыгар үһүн кэмнэргэ Алексей Алексеевич Шадрин үлэлээбитэ. Араас эйгэ, ол иһигэр культуура, хонтуруол, тыа хаһаайыстыбата уо.д.а., кэли улууһу салайбыта. Кини тыа хаһаайыстыбатын салайар кэмигэр оройуон уонна сопхуостар салайааччыларын кытта истин сыһыаны кыһаан олохсобоото. Араас таһынаах мунньахтарга киһир-хатыр кэпсэтиилэр буолан аһаллара. Шадрин үлэтинэн олус хорутуулаах этэ, аныгылы аһан-суоттаан үлэлииргэ кыһаллара, салалтаттан тутула суох буола сатыра. Ол гынан баран, дьэбир, ыарахан характердаах курдук көстөрө. Кини тула тутула суох буола сатыр эдэр салайааччылар түмсүбүтэрэ. 1980-с сыллар бүтүүлэрэ, салайааччылар ортолоругар олох хаамытыгар сөп түбэһиннээн, көңүл сокустук кэпсэтэр кэмнэр баар буолулаабыттар. Онтон биһир көрдөөх кэпсэтин Спиридон Иванович тыа хаһаайыстыбатын управлениетыгар үлэли олордоруна буолбут этэ. Уочараттаах, мөккүөрдээх мунньах кэнигэр уопуттаах кырдараас Субуруускай аатынан

сопхуос дириэктэрэ А.В. Ефремов кыһырыбыт-абарбыт санаатыгар, А.А. Шадрин тыа хаһаайыстыбатын салалтатыттан атын үлэ-көһөргө этии киллэрэр. Холобур, оройуон кытаанах, тэрээһиннээх кылаабынай, бырааска наады - йар, онно анаттарыабын дьон. Аякка, биһигини сөбүлээбэккэ сордоото дьир. Тула олоор табаарыстар кулгаахтара чөрөгнөһө түһэр. Онуоха Спиридон Иванович мичээрээ баран манньык дьон сангарааччы буолбут: «Анатолий Васильевич, олоххо араас буолар. Арай Алексей Алексеевич кылаабынай быраасты олордоруна, аһаарса эн ыалдыбыт буол. Дьуһурунай быраас: «Алексей Алексеевич, скорайынан ыарахан ыалдыбыт сопхуос дириэктэрин Анатолий Ефремовиһи аһаллылар, хайдах гынабыт», - дьон ыйыттынар. Ону хайдах даһыйаһай дьон толкуйдуугун?», Бары ах барбыттар, балай да чуумпуран олоруттарын кэни А.В. Ефремов: «Чэ, кэбис, үлэтигэр каалдым», - диэбит үһү.

Оччолорго кэллээгэлэригэр Спиридон оройуон салайааччылар түмсүүлээх буолалларыгар олус кыһаллара. Бэйэтин эйгэтинэн, характерынан, өйүнэн-санаатынан киниэхэ араас дьон мустарыгар кыагы үөскэтэрэ. "Бары биһир оройуонга үлэлибит, биһир марынаан ыалдыбыт, биһир кыһалҕа сылдыбыт" дьир. Төрөөбүт дойдутун туһугар таһаарылаахтык боростуой испислинистэй улуус салалтатыгар тийэ үлэлээбитэ. Оройуон сирэй салайааччылар И.П. Листиков, Г.М. Сысолов Спиридон Ивановичи олус сөбүлүүллэрэ, кини көнөтүн, аһаарын, элэккэин, үлэтин иһин ытыктыылара, таптыылара. Атын да салайааччылар киниэхэ оннук сыһыаннаһалара. Спиридон ханнык баарар үлэниккэ, оробуочайыттан саалаан, үрдүкү салайааччыга тийэ, ытыктабыллаахтык сыһыаннаһарга холобур буолара. Дьокүүскайга үлэли кириэн баран, төрөөбүт улууһун «Сага олох» хаһыатыгар "Хас биһирдиги нэһилиэк олоһун-дьаһаһын тутан олоор ахтыыбынай дьон-нор бааллар, кинилэри харыстыабын, өйөбүн" дьон ыстатыйа бэчээттэтэн турардаах.

Төһө даһаны Спиридон Иванович суох буолбута сүүрбэтэн тахса сыл аастар, ахтар-саныыр киһи билгитин да элбэх. Кини үлэтин-хамнаһын, кэпсэтин-испэтин, көрүн-нарын, ырыатын-тойугун, түргэн тутуугун-хаптыытын, бултуурун-алтымырын үгүс киһи суохтуур. Спиридонмутун икки өттүттэн билэр дьон көрсө түстүбүт да, хайаан да ахтан-санаан аһабыт. Киниэхэ тыһынааһар бэйэтигэр да, этэрин: "Сүөһү инитинин салаатыгар

өрөспүүбүлүккэ биир саамай күүстээх исписалист буоларын" диир. Ол туох да күүрүктүгү суох кырдык этэ. Кини оройуон таһымыгар үлэли сыйдыан улахан оскуоланы ааспыта.

Сүөһү үлэһиттэрэ, биригэ-данирдар, исписалисттар, сопхуостар салайааччылары туох да омуна суох, бары кинини апаратытаттымыллара, билинэллэрэ. Айылбаттан дьону түмэр, үлэни-хамнаһы ырытар, сыалы-соругу өйдүүр уонна тарыйар дьоруудаах буолан, норуотка сөбүлүтэрэ. Кини быһыытынан олус үөрүннээнэ, куруутун мичээрдийи сылдьара, дьонго үчүгэин эрэ баҕарара. Итэҕэс-быһаҕас баар да буоллаҕына, барыта үчүгэй түмүктээх буолуохтааҕын өйдөтөрө.

Үлэһэ, дьонго сыһыана ураты этэ

Тово эрэ кини барыта кинини сөбүлүүрү. Ханна баҕарар эйгэһэ, хайа баҕарар тиэмэһэ интэриһинэйдики быһаарсар буолара. Ис-иниттэн сөбүлүүр, дүүүллэһэр тиэмэһэ булт этэ. Кэпсээнинэн, булка сыһыанымнан даҕаны кинини кытта тэҥнэһэр кини суох курдук көрөрүм. Аһыллан, ис дьингэр кириэн кэпсээн, кутан-симэн бардаҕына, элбэх кини тулаан олохтон, соһууа-өмүрү истэн, төрүт буолар быһымы-майгыны көрөн олохтор курдук буоларбыт. Ол быһыыгар, хайаан да туох эмэ күлүүлээх түгэн ахтыллара. Эбэтэр ким эмэ сыһаа-халты туттубута харыллара. Оннооҕор Бырабыыталыстыбаҕа үлэли олохтоһуна, итинтэн сылтаан үлэлиир дьизбит үһүс этэһитигэр – холлуга, сотору-сотору Спиридон кэпсээн истээри, дьон бөгө мустара. Оройуонтан кэлбит командировакалаахтар, министристибэлэр салайааччылары, аппарат үлэһиттэрэ биһиги киһибит араас түгэниэрэ бу көрөн турар курдук кэпсирин сэмээрэн истэллэрэ.

Дьокуускай куоракка көһөн кириэн, уталыппакка өрөспүүбүлүккэ Бырабыыталыстыбатын аппаратыгар үлэһэ кирибит. Онно туох кистэлэнэ баар буолуой, ити хамсааһын быһаччы мин орооһуобунаан буолбута. Вастаан олохтоох былаас уорганнарын кытта үлэлиир Департаментка исписалист этэ. Ити кэмгэ мин Бырабыыталыстыба бэрэссэдээтэлин солбуйааччытынан үлэли олохтотум. Кэлиэгэлэрим Е.Г. Егоров уонна А.С. Матвеев кэнилэригэрэн Бырабыыталыстыбаҕа үлэһэбитим бэһис сылыгар, тьа хаһаайыстыбата ыһыллыбытын кэннэ, М.Е. Николаев "тыа хаһаайыстыбатын куратордаа" диир үлэм ис хоһоонун уларыппыта. Ииньэ гынан, Спиридон бэйэм секретариатпар старшай референсизин үлэһэ көһөрбүтүм. Бусиртэн букатыннаахтык арахсыар диэри биригэ үлэһэбиппит, олохпут ис хоһооно бири буолбута. Өссө төгүл би-гэргэтэбин – төһө даҕаны туруу үлэһит, өйдөөх, үөрэхтээх, бэриниилээх исписалисттар, салайааччылар үгүстэрин иһин, Спиридон Иванович курдук тыа сириг олохун, производство-тын, дьонун өйүн-санаатын ди-рингик хорутан өйдүүр исписа-лийи көрсө иликпин.

Үөһэ суруйбутум курдук, кини эппиэттээх үлэһэ да сы-рыттар, дождотторун, кэлиэгэлэ-рин олохун киэн ис хоһоонноох, көрдөөх кэпсээннэринэн чэлчэ-тэрэ. Бири түгэн. Спиридон Ива-нович секретариат салайааччы-тынаан А.И. Божедоновтыын олус тапсан үлэһэбиттэрэ. Уопсайынан, өрөспүүбүлүккэ са-лалтатыгар элбэх үрдүк таһым-наах, эппиэтинэстээх исписа-листэри кытта үлэһэбитим. Үксүлэрэ тыа сириттэн төрүт-тээх ыччаттар, үлэм тахсылаах буоларыгар олус улахан өйбүл буолбуттара. Арай биригэ се-кретариатка Амматтан сылдьар Ефремов диир эдэр исписали-ст кини үлэһэ киригэ. Божедо-новтаах Яковлев көмө кэллэ диир үөрдүлэр. Аһыйах ый ааспытын кэннэ, Дьокуускай куорат салайааччыта Спартак Степанович Борисов эрийдэ. Улаханньык соһуубатым – куруу-тун кэпсэтэр дьон буоллахпыт. Арай киһим: «Сорудаххын то-лордум, уол дьизтин көрүөхпүт, көмөлөһүөхпүт», - диир. Мин олус соһуйдум. Кырдыгынан эт-тэхпинэ, олоххо араас түгэн баар буолар, 30 сыл өрөспүүбүлүккэ салалтатыгар үлэли сыйдыан, Дьокуускай куорат салалта-тыттан биригэ даҕаны бэйэм даҕаны, чугас билэр киһим, ол иһигэр исписалисттар тустары-гар туох да көрдөһүүнү өтөрбөк-кө кэлиим. Ити мин принцип-пэр сөп түбэспэт. Бу түгэнигэ саҥа исписалистпит мин аап-пыттан мэр Борисовка кириэн. "Е.А. Борисов мытта, дьизиннэ көмөлөһөрүбүтүн" диир бэрт ду-оспуруннаахтык туттан кэпсэ-тээччи буолбут. Ону Спартак Степанович итэҕэйин быһаа-рыах буолан тылын биэрбит. Оччолорго кини куоракка кы-бартыыра болпуруоһа олус сы-тыгытук турарын билэр этим. Итиччэлээҕи истэн баран, Еф-ремовы ыгыран ылан: «Дьону албынньык чиновник суох бу-олуохтаах, салайааччы аатын туһанан, албыны оҕоруу табыл-лыбат. Үлэһиттэн ууратабын», - диир уолу кабинетпиттан та-һааран кэбистим. Уонча хонук ааһан, ити түгэни умна быһыы-тыһан үлэли сырыттаһына, Ефремовым кумааҕы тутуурда-ах кириэн кэллэ. Туту гына сьл-дьарын ыйыппыппар, киһим үлэли сыйдыарын тоһоҕолоон бэлиэтээтэ. "Таҕыс, мин уурап-пытым", - диир, Андрей Ивано-виһы уонна Спиридон Ивано-виһы ыгыран ыллым. Дьонум "онук улахан буруйу оҕорбута дуо" диир утары ыйытыктаах буоллуктар. Мин быһааран биэр-дим.

Киһибит минигиттэн ууратыл-лан тахсан баран, "Егор Афанас-ьевич улаханньык мөхтө уонна уурай диир" диир быһаарааччы буолбут. Уолаттар болпуруос ис хоһоонун билбэккэ, көмө бу-олуохтаах киһилэрэ санаата түһэн кирибитин көрөн тол-куйга түспүттэр. Спиридон Иванович уолу аһына санаан, "дождоор, санаарҕаама, аһыаҕа. Тойоммут Егор Афанасьевич олус кыһыырдаҕына биһиги-ни эмиз мөдөр, бэйэ икки ар-дыгар эттэххэ, биһигини күн аайы да кэриэтэ үлэһиттэн уустар" диир уоскутааччы бу-олбут. Ону ылынан, уоллара аһыйах хонук саҥата суох сыл-дьыбыт. Мин дьоммор куһаҕан дьыала оҕоһуллубутун быһаа-ран биэрдим. "Оччого сөп эбит" диир киһилэрин көмүскэспэ-тилэр. Бу түгэнигэ Спиридон,

эдэр үлэһиккэ харыстабыллаах сыһыан наада буоларын өйдөтө сатаабыта.

Биригэ үлэһиир сыллар-бытыгар олус таһаарылаах-тык үлэһэбиппит. Спиридон быһаччы тэрийиитинэн улуу-старга, тэрийтэлэргэ, Мини-стиэристибэлэргэ дьону-сэргэни, исписалистэри кытта элбэхтик көрсөр буолбуппут. Саҥаттан-саҥа былааны, иди-эйэни толкуйдуурбут. Хору-туулаах баҕайытык үлэли сырыттаһына, искэн ыарымы булбута. Оччотоогу кэмгэ эрдэ соҕус диагноз туруорар кыах суох быһыылааҕа. Ордук кини ис уорганнарыгар. Төһө кыах баарынан араас хайыс-халарынан көмөлөһө сатаабып-пыт. Спиридон туһугар олус ыра-хан кэмнэр кэлбиттэрэ. Араас ньыманан боруобаланан көр-бүтэ, Москваҕа баран эмтэм-митэ. Новосибирскай куорак-ка кини температуратын олус күүскэ, эмискэ уларытан эмтиир саҥа ньыма баар буолбут диир, эмиз бара сымдыбыта. Хомойу-ох иһин, онтон олус илестин кэ-лбитэ. Олох иһин туох баарынан күүскэ охсуспута, ол быһыыгар "рак курдук ыарыһы утарар ньыманы баччаанга диэри киһи-аймах хайдах айбатаҕа буолла" диир соннуулар, кыһый-ар, абарар этэ. Бу дойдуттан бу-хатыннаахтык барыан иннинэ, төрөөбүт дойдутугар тардыһа-ра олус күүскэ көстүбүтэ. Ыныс, кыах буллар эрэ, Чурапчыгар, Сылларга, Түөһүтигэр тахсан, дождотторун-атастарын көрсөн, санаатын бөдөрөгөтүнэрэ, күүс-уох ылынар курдук санаанара. Оннук биригэ Дьокуускайтан Чурапчыга тахсан иһэн, Чаачы-гый таһыгар аара суолга, сонук-ка сэттэ туртас бэрт холку-тук сылдьалларын көрбүппүт. Онно Спиридон саҥа аллайы-та – уостан эрэр хараҕа эмискэ уоттана түспүт курдук буолбу-та, мичилийэн ылбыта уонна өр баҕайы одуулаан олохтута. "Дождорбут олохтот олохун эр-гитэн көрдө быһыылаах" дии санаабытым. Уопсайынан, хара быстыар диэри өйө-санаата дьо-нун-сэргэтин кытта этэ. Мунча-арарбытын көрөн бэйэбитин уо-скута сатыыра. Дождотторо кэлэн көрсөн бардахтарына, төлөпүүн-нэн, төһө сэнитэ тийэринэн, отчуот курдук кэпсээн үө-рбүтүн үлэстэн сөһөргиирэ. Куоракка дьиз ылан, үөрэн-көтөн малааһын тэрийбитэ. Одо эрдэтинээҕи дождотторут-тан саҥалаан, куоракка билси-бит дьонугар тийэ ыгыртаан сырытыһынарбыта. Чурапчы-тааҕы дождотторо мустан, кини үөрүүтүн тэнгэ үлэстэллэри-гэр, хайдах эрэ олус аһыллан, үөрэн-көтөн көрсүбүтүн күн бү-гүнигэ диэри саныыллар. Онно хас биригэ дождорун хоһуйан, истинг строкалары анаан суруй-бута бу хомуурунньука киригэ.

Биһиги кэлүбүз дьон соци-ализм тутулуун толору билэн, капитализм өйдөбүллэригэр көһүүнү ааспыппыт. Судаарыс-тыбаннай басилииттэн, былаан-наммыт экономикадан чаа-һынай бас билигэ, ырынак сыһыаннаһымалара диир дьон-сэргэ билбэт эйгэтигэр кирири булкурдаах кэмин бил-биппит. Оччотоогу кэм дьон, политиктар эрэ ортолоругар буолбакка, кэлбит саҥа көстүүлэр тула элбэхтик дүү-лэһэр, мөккүһэр этилэр. Саҥа олох көстүүлэрин Спиридон дождотторун кытта элбэхтик

кэпсэтэрэ, мөккүһэрэ. "Ордук саҥа омок олохун бэйэтэ хайдах саныырынан оҕостор, сайдар көмө кэлэн, саҥарарга, тол-куйдуурга эт өйүнэн салайта-рар буолла" диир астынара. Ол гынан баран, бу кэлбит саҥа үйэ аныгылыы өйдөбүллэрин саҥа сириг олохтоохторо, ордук тыа сиригэр, түргэнник өйдүү охсубаттарыттан санаарҕыы-ра. Манньык төрдүттэн барар быһыы-майгы уларыһымыгар улаханньык оҕустарбакка, дьон олох сүннүүн буларыгар баҕа санаалаах сыйдыан, дождорбут бу олохтон барбыта.

Уопсайынан, Спиридон Иванович ханна олохторун, үлэлиирин туһаары саҥа-лыы өйүнэн салайтаран, олус эппиэ-тинэстээх буолара. Оччолорго төрөөбүт улууспутуттан хара үлэни тирэх онос-тон, өрөспүүбүлүккэ таһымыгар кириэн үлэли сыйдыар кэммит этэ. Онон бири өттүнэн киэн туттара, элбэҕи, үчүгэи оҕоруохпутун баҕарара, иккис өттүттэн улахан эппиэтинэһи ылынахтаахпы-тын билэрбит.

Ол иһин кэммиттэн-кэмигэр бэйэтин санаатын аһаҕастык таһааран, дириг анаалыстарга олохуран суруйар этэ. Оччотоо-гу политика болпуруостары-гар холонон эмиз суруйталыы сымдыбыттааҕа. Үйэтэ уһаа-быта буоллар, политикаҕа элбэх уопуттамыт буолуо эбит. Төһө да куоракка үлэһэтэр, Чурапчы-тын олохун-дьаһаҕын кэтээн көрөрө, бүтэйдии дойдутугар ылдыара. Минигин "улууспутун салайыыга туох эмэ уустуктар үөскээтэхтэринэ, орооһорун, ку-ратордун ирдэнэр" диир. Мин төһө кыалларынан ороос-пот, маһыйдэспэт балаһыаньы-ны тутуһарым. Ол да буоллар, Спиридон Иванович "төрөөбүт улууспутугар чугас буолуохтаах-хын" диир санаатын куруук этэрэ.

Аҕаларын аатын оҕолор ааттаталлар

Спиридон дьиз кэргэнигэр олус аламаҕай, бэриниилээх сыһыаннааҕа, дьизтин-уо-тун тупсаҕайдык көрөн-истэн олохтута. Чурапчыга олохор кэмниригэр илин баска дьиз туттан бэрт холкутук дьаһам-мыта. Барытын бэйэтэ туп-пута, дьизтэ бэрт тупсаҕай оҕоһуулааҕа. Ыалдытым-сах ыалга элбэх кини сыйдыа-ра. Кэргэнэ Аграфена Сергеев-на олус холку, киэн көбүстээх, куруутун мичилийэ, үөрэ сьл-дьар, кэрэ сөбөрлөөх бааһынай кыһа. Үөрэҕи бүтэриэбиттэн сааһын туһаары быраас идэтинэн үлэһэн, элбэх кини олохун тупсардаҕа. Оҕолоро Саргы-лана, Иван, Наташа характер-дарынан бэйэ-бэйэлэриттэн олус уратыларын бэлиэтиэхпин сөп. Итини таһынан, сирэй-дэринэн-харахтарынан, тут-та-хапта сыйдыалларынан эмиз уратылар. Улахан кыыс Саргы-лана ийэлээх алатын майгыла-рын тэмгэ үлэстибит курдук буоллаҕына, уоллара Иван ийэтин курдук аһыйах саҥа-лаах, холку, ол эрэри аҕатын курдук быһыылаах-таһаалаах, эмиз хайыһардырын, сүүр-рин-көтөрүн сөбүлүүр. Оттон

кыра кыыс Наташа, оҕо эрдэҕит-тэн алатын мааныта, киниэхэ олус майгыһымыр. Өйдүүбүтү, Наташа кыра сыйдыан, аҕатын өйөөн хоһоон ааһан чоргуяа-рын уонна олус үчүгэйдик ыл-лымын. Спиридон бэйэтэ олус истингик ыалыыр этэ. Мааны кыыс Наташа, аҕатыттан туох да итэҕэһэ суох, көрдөөх кэпсэ-эннээх буола улааппыта. Онтон дождорбут олус астынара, дуоһуй-ара, талааннаах оҕо тахсан эр-риттэн бүтэйдии үөрэрэ. Хомой-уох иһин, оҕолоро үлэһит дьон, дьоһун саҥа ыаллара буолан сизэн оҕолору төрөппүттэрин

көрөр дьоллооммотоҕо. Кини он-нугар биһиги, дождотторо, киэн тутта көрөбүт, астыһыбыт. Кыра кыыс Наталья Спиридонов-на Яковлева - Кривошапкина, төрөппүттэриттэн бэриллибит талаана толору аһыллан, саҥа норуотун киэн туттар ырыаһы-та буолан, Далаана диир аат-танан, элбэх кини кутун-сүрүн тутар айымньыларынан тапта-лы, олоху хоһуйан ылыммын олус сөбүлүүбүт.

Билэргит буолуо, Далаана ырыатын тылларын бэйэтэ су-руйар. Мин санаабар, киниэхэ суруйар, айар дождор алатыт-тан бэриллибит. Спиридон уус-уран тылынан олус хомой-дук хоһуйар, суруйар этэ. Эби баран эттэххэ, кинилэр чугас хаан аймахтара, мин учуута-лым, Саҥа норуодунай суруйаач-чыта В.С. Яковлев - Далан буолар. Онон, кыыспыт Далаа-на өбүгэлэрин утумнаан талаан-наах. Түгэниинэн туһанан Да-лаанаҕа, баар кыахтарын саба баттаабакка арылан, норуокка-р кэрэ ырыаларын бэлэхтэби-кэр махтаныхпын баҕарарым. Итиннэ ийэг Аграфена Серге-евна өй-санаа, тирэх буолбута саарбаҕа суох. Чугас дьоннутун кытта бары дьоллоох буолун.

Үтүөкэннээх ыччат, бири дой-дулааһым, кэлиэгэм, дождорум Спиридон Иванович Яковлев туһунан кылгас ахтыһын су-руйан бүтэрэрбэр, 20 сыл биригэ сымдыбыт, үлэһэбит-хам-саабыт кэмнирибит хартыына курдук көстөн, бири-бири арыл-лан, элэҕизэн аастылар. Олор-бут олохпутун эргиллэн, хайы-һан көрөн, Спиридон кылгас эрэри чаҕылхай, дьоллоох олох олохтон ааспыт эбит диир билинэбит. Төһө да дьыл-хонук субуллан аастар, кини киэнэ кэрэмэһэ буолан уос номоһут-тан түспэккэ, аймах-билэ дьо-нугар, дождотторугар-атастары-гар сылаас тылынан ахтылла, кэпсээн сырыттаҕа. Билигин даҕаны сыйдырда баҕайытык ойон-тэбэн, мичээрдэбитинэн кириэн, сөһөргэбитинэн барыах курдук өйдөбүлү хаал-ларбыт - дождорбут Спиридон ба-рахсан...

Дэгиттэр биллиилээх киһи этэ

Ахтан-санаан. Кини үрүлүйэ-харалыа үлэлээбэтэ буоллар, «Чурапчы олонхоһуттара» диэн уһулуччу суолталаах пособие суох буолуо этэ.

Сэмэн ТУМАТ.

Василий Федотович Ермолаев идэтинэн үрдүк үөрэхтээх агроном учуонай курдук көһүнүсэр да, айылҕаттан айдарымнаах, андараан ойдуур-саныыр ураты дьоһундаах дьоннортон биридэстэрэ этэ.

«Хотугу сулус» сурунаалга бэчээттэппит ыстатыйалара саха норуотун түн былыргытын үөрэтээччилэргэ, чинчийээччилэргэ бэртээхэй босубуһаларынан буолаллар.

Чурапчыга Василий Федотович хам-түм да буоллар, көрөрүм, саха былыргытын негэн-тонгон үөрэтэрин, улахан учуонайдар кинигэлэрин суруйартам ылан аагарын бүтэйдия ымсыра, сэргин кетэрим. Чурапчы олонхоһуттарын тустарынан матырыйааллары, чинчийкилэри хаһаангыттан хомуйбут, туппук буолуой?

Биһир биллэр ыстатыйатыгар субу курдук эппиттээх: «Төрөөбүт Чурапчы оройуонун олонхоһуттарын тустарынан матырыйааллары хомуйар саааа олус хотууан. 1980 сыллаахха киирбитэ», — диэн. Чурапчыга мунньахтар түһүлгэлэригэр хам-түм да буоллар, Василий Федотович көрөрүм. Биһир кун төлөпүүнү эрийэн эттэ: «Сэмэн, убаһа өлөрөр үһүгүн дуу... Онтун хаанын мизэх биэриэн дуу», — диэтээтэ. Ыалдьарын истарим... Көрдөһүүтүн толорбутум.

Иккинэ түтүн. Василий Федорович Ермолаев «Чурапчы олонхоһуттара» кинигэни таһаарарга этэн турардаах. Ити

1991 сыл эргин быһымылааба. Ыларыта ыллар-ылан иһэрэ, биһир үтүө күн доторум Николай Егорович Винокуров — Урсун хоно-өрүү калбита, Кини Василий Ермолаев ыстатыйаларын олус сөбүлээн ааһара уонна история харарынан көрдөххө, олус диэн сөптөөхтөр диэн быһаарара. Урсун ити кэмгэ саха былыргытын туһунан кинигэтин суруйаары окосто сылдьар кэмэ этэ.

Биһир кун интервист-оскуола төмтүдүгэр Василий Федотовичка анкаан-минээн тинийдибит. Ыларыта улахан бардыттан жолтообуте биллэрэ — сыттыкка өйөнөн олороохтуура. Ол эрэри өйө-санаата издигэ, сөһөргөһи буолла. Саха былыргытын биллэр дьон түһэн сөһөргөһилэрин ити курдук истэн турардаахпын.

Кэпсэтии түмүгэр Василий Федотович Ермолаев «Чурапчы олонхоһуттара» диэн айымньынан суруйбут чинчийитин туспа кинигэнен таһаартарар баа санаалааһын эттэ, Урсун ити кэмгэ кинигэ издательствотын кылаабынай эрдээктэринэн үлэлиир кэмэ этэ. Рукопиһы ылла уонна кинигэ таһаарар былаанга хайаатар даһаны киллэртэриэх буолла.

Кэпсэтим түмүгэр Василий Федотович Ермолаев «Чурапчы олонхоһуттара» диэн айымньынан суруйбут чинчийиктин туспа кинигэнен таһаартарар баа санаалааһын эттэ, Урсун ити кэмгэ кинигэ издательствотын кылаабынай эрдээктэринэн үлэлиир кэмэ

этэ. Рукопиһы ылла уонна кинигэ таһаарар былаанга хайаатар даһаны киллэртэриэх буолла.

Сити курдук салалыбыта, дьинг баары эттэххэ, Василий Ермолаев «Чурапчы олонхоһуттара» диэн кинигэтин дьыллэра.

Хайа күн кинигэ өбүлэнтэһыллэн тахсыта араастаах буоллаа дии... «Чурапчы олонхоһуттара» диэн кинигэ 1994 сыллаахха муус устар 15 күнүгэр бэчээккэ баттаммыта, Василий Федотович Ермолаев барахсан бу үлэтэ кинигэнен тахсыбытын көрбөккө хаалбахтаабыта, 1991 сыллаахха өлөөктөөбүтэ.

Мин бу кинигэ тахсарыгар интэриэстээх этим. Чурапчы олонхоһуттарын тустарынан ситимизэх, өйдөбүллээх пособие кинигэнен тахса илигэ. Ва-

уонна биһир ырыа бэчээттэммитэ. Ырыаны суруйуутугар Андреевич Луку уола Иван Н. диэн уонна толоргооччу аатын Ион Лукич Новгородов диэн ыйбыт этэ. Ону Василий Ермолаев кинигэро ылыһарын курдук эри-дьиэстээбитэ, быһаарыта баара мкилэн сөһөртүтэ.

Саха норуотун олонхоһуттарынан историческай ситимин өйдөбүтүнэ Василий Федотович Ермолаев уһулуччу үтүөлээх чинчийээччи кинэн, фольклорһылхон буолар. Кини үрүлүйэ-харалыа үлэлээбэтэ, сылбээбэтэ-сидимнээбэтэ, буоллар, арааһа, биһиги «Чурапчы олонхоһуттара» диэн уһулуччу суолталаах пособие быт суох буолуо этэ. Убайбыт барахсан ити дьонуннаах үлэтин кинигэнен тахсарын тускуллаан баран, Урсун даһаны, мин даһаны, кириги тылы суруйбакка хаалбыппытыттан биллэн хомойо саныыбын, ол эрэри эмнэ да сөпкө быһаарымыт эбиллит диң саныыбын, убай килибит дьонуннаах үлэтин бэйэтэ хайдах биэрбитинэн хамнаппакка таһаартарбыппыт эмнэ да сөпкө дьыл эбит. Олох эргинрэ, ирдэбилэ ситинки.

Василий Федотович Ермолаев олус аһынныс, тобуллаһа өйдөөх-санаалаах киһи буоларын биһир түгэнтэн билээн-кэтэн турардаахпын. Чурапчыга олорон поэт Гаврил Иванович Егоров-Вилин туһунан дьон ахтытын хомуйар бадалаах Мырыл олохтообуттан, «Бочуот Экигэ» уордьан кавалерыттан, Инокентий Гаврильевич Собохтан поэт Вилин туһунан ахтыи огтороругар көрдөспүтэбим. Ону кини сөбүлэс-

питэ уонна Василий Федотович Ермолаев кинигэ хайдах көмөлөспүтүн бу курдук сөһөргөбүтэ: «Саха сирия Суруйааччыларын сойууһун быра-былаһыта икки тогулээк харчынан көмө огтордо диэн үөрэ-көтө кэлсээбитэ. «Харыһа» диэн хоһоонун Амма Аччыгыһыгар көрдөрөн бэчээттэппит уонна: «Аны да тылыи тобобо баар эбит. хоһоонмун сөһөргөдипэр», — диэн үөрүүтүн эппитэ. Гаврил Иванович албахтик суруйара, тугу үлэлиирин эппэт этэ. Кэнээдэ үрэх төрдүгэр Сымардаахха олордоһуна, урут оскуолада учууталын сылдьан уораттат уола Василий Иванович Ермолаев райсэбиэт исполкомун бэрэссэдэитинэн үлэли олорон, олус издэини-биктэр, саатар дьон-сэргэ харарын ортотугар олоролло-ро хэм ордук буолуо этэ диэн. Пахом Полов диэн кини баһааныгар көһөрөн аралыта уонна баччик үлэтин булла биэрбитэ. Олоһо-дьаһаа олус марахан этэ. Ол эрэри санаатын түһөрбүтүн көрбөтөхпүт...» — диэн.

«Итинкиһ үтүө быһыкы Василий Федотович Ермолаев политическай репрессияда түбэһэн, олоһор-дьаһаар тэптэрит Биклин поэтка көмөлөспүтэ эбит Кини ити үтүө колобурун «Эйгэ тардыта» диэн өрдөбүтэ таһаартарбыт кинигэбэр киллэртэбим.

Василий Федотович Ермолаев агроном, олонхо, эпос чинчийитэ дьонуннаах сааһа бэлкэтээн кууһугар-дыллытар үтүө өйдөбүл быһыкынан эбиллэх буоллун диэн мин бу дьотус бэлкэтээһини түмүктүүбүн.

Человек и закон

Могут быть привлечены к гражданско-правовой ответственности

Ежегодно наиболее частыми причинами пожаров, происходящими по вине граждан, являются неосторожность при курении, разведение костра, выкигание сухой травы, сельхозпалы, сжигание мусора, порубочных остатков, а также факты поджога.

За нарушения требований пожарной безопасности установлена гражданско-правовая, административная и уголовная ответственность.

Ответственность за нарушение пожарной безопасности предусмотрена ст. 20.4 КоАП РФ гражданину может быть назначен штраф от 5 тыс. до 15 тыс. рублей; на должностных лиц - от 20 до 30 тыс. рублей; на лиц, осуществляющих предпринимательскую деятельность без образования юридического лица,

- от 40 тыс. до 60 тыс. рублей; на юридических лиц - от 300 тыс. до 400 тыс. рублей.

Так, например, в ночь на 27.05.2024 зафиксирован несанкционированный сельхозпал на территории «Муниципального образования «Болуурский наслег», сельхозпал был потушен, виновное лицо привлечено к ответственности по ст. 20.4 КоАП РФ назначен штраф в размере 5 тыс. рублей.

Наказание существенно ужесточается в случае, если нарушение пожарной безопасности повлекли возникновение пожара, уничтожение или повреждение чужого имущества, а также причинение вреда здоровью человека, в том числе повлекшее смерть человека.

В соответствии со ст. 261 Уголовного кодекса Российской Федерации за уничтожение или повреждение лесных и иных насаждений в результате неосторожного обращения с огнем или иными источниками повышенной опасности, лицу может быть назначено до 3 лет лише-

ния свободы.

Если уничтожение или повреждение лесных и иных насаждений произошло из-за поджога, максимальной мерой наказания является лишение свободы на срок до 10 лет со штрафом до 500 тыс. руб.

Помимо административной и уголовной ответственности лица, виновные в природных пожарах, могут быть привлечены к гражданско-правовой ответственности. С виновных подлежат взысканию затраты, понесенные уполномоченными органами на тушение природного пожара, а также ущерб, причиненный лесному фонду.

Во избежание пожара, граждане обязаны соблюдать требования (запреты и ограничения) пожарной безопасности и не допускать возникновения лесных и иных пожаров.

В случае возникновения любых пожаров немедленно уведомлять о них пожарную охрану и единую дежурную диспетчерскую службу.

Руководитель подрядной организации подвергнут штрафу в размере более 8 млн. руб.

Прокуратурой Чурапчинского района в ходе осуществления надзора за реализацией национального проекта «Здравоохранение» установлено, что в 2021 году между КУ «Служба государственного заказчика РС(Я)» и ООО «Адгения» заключен государственный контракт на строительство объекта «Больничный комплекс в с. Чурапча Чурапчинского улуса (II очередь Блок Б, Хозблок)». Срок исполнения контракта установлен к 06.11.2023.

В 2023 году при строительстве объекта выявлены факты отставания от графика работ, поставки строительных материалов и недостаточности рабочих сил на объекте, в связи с чем прокурором руководителю подрядчика объявлялось предосте-

режение.

Несмотря на это организацией взятые на себя обязательства в установленном государственными контрактом сроки не исполнены.

Прокуратура внесла руководителю подрядной организации представление, также по инициативе прокуратуры он привлечен к административной ответственности по ч. 7 ст. 732 КоАП РФ (действия (бездействия), повлекшие неисполнение обязательств, предусмотренных контрактом на поставку товаров, выполнение работ, оказание услуг для нужд заказчика, с причинением существенного вреда охраняемым законом интересам общества и государства, если такие действия (бездействия) не влекут уголовной ответственности) с назначением наказания в виде штрафа в размере 8 332 269 руб.

Постановление суда в законную силу не вступило и может быть обжаловано сторонами.

Чурапчинская Прокуратура.

Министерство экологии, природопользования и лесного хозяйства Республики Саха (Якутия) информирует

В связи с обработкой очагов сибирского шелкопряда, с 4 по 30 июня на территории Чурапчинского и Диринского участкового лесничества Чурапчинского лесничества химическим препаратом, авиационным способом, запрещается пребывание граждан, сбор грибов, плодов, ягод, лекарственных трав в указанный период.

На борьбу с вредителем планируется использовать контактно-кишечный инсектицид «Клонрин» используемый для борьбы с широким спектром вредителей. Данный препарат имеет 3 класс опасности он безопасен для людей, крупного рогатого скота, а также для других теплокровных животных.

С более подробной информацией о местах проведения обращаться в ГКУ РС(Я) Чурапчинское лесничество. Тел. для справок 8-411-51-41-594.

КУТУРБАН

Чурапчы улууһун уонна Хадаар нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооһо, үлэ бэ-тэрээнэ

ЛУКОВЦЕВ Гаврил Гаврильевич

ыараханньык ыалдьан олохтон туораабытынан, кэргэнигэр Раиса Дмитриевна, кыһыгар дириг кутурбаммытын тиздэбит.

Эрилик Эристин аатынан сопхуос дириэктэрэ С.И. Сергеев
уонна исписэлиистэр.

Кинесетэка бииргэ үлэлээбит ытыктыр кэллиэгэбит

МОНАСТЫРЕВА Ирина Николаевна

уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, кэргэнигэр Василий Дмитриевичка, уолаттарыгар, кийииттэригэр, сиэннэригэр, хос сиэннэригэр ди-ринг кутурбаммытын тиздэбит.

Бииргэ үлэлээбит кэллиэгэлэрэ, доһотторо.

Истинник саныыр убайбыт, аймахпыт, Мугудай нэһилиэгиттэн төрүттээх Дьо-куускай куорат олохтооһо, Саха Өрөспүүбүлүкэтин култууратын туйгуна, Саха өрөспүүбүлүкэтин худуһунньуктарын сойууһун чилиэнэ

ЖЕРГИН Иван Николаевич

ыараханньык ыалдьан олохтон туораабытынан, кэргэнигэр Раиса Михайлов-на, оҕолоругар, сиэннэригэр, бииргэ төрөөбүттэригэр, чугас дьонугар ди-ринг кутурбаммытын тиздэбит.

Чурапчыттан Посельскайдар, Коркиннар, Дьоккуускайтан Посельскайдар.

Кэриэстэбил

Мэлдьи ахта-саныы сылдыахпыт

Биһиги күн күбэй ийэбит, эйэбэс эбэ-бит, таптааллаах кэргэним **Нестерова Любовь Софроновна** – Саха Өрөспүү-бүлүкэтин үөрэҕириитин туйгуна, "Учуутал-лар учууталлара" бэлиэ хаһаайына, Саха Өрөспүүбүлүкэтин ыччат балиитикэтигэр туйгуна. Бу дьыл, бэс ыйын 12 күнүгэр олох-тон туораабыта 3 сыла туолар.

Любовь Софроновна оҕунуу 26 күнү-гэр 1962 сыллаахха Ньурба улууһун Мал-дьаһар нэһилиэгэр 10 оҕолоох Анастасия Ивановна Турахова, Софрон Гаврильевич Ивановтар дьэ кэргэнтэ төрдүс оҕонон күн сириг көрбүтэ.

Оскуолаҕа үөрэнэр кэмнэригэр өрүү туйгун, комсомол сэкирэтээрэ, актыбыыс, спортсмен этэ. Ахсыс кылаас кэнниттэн Маалыкай орто оскуолатын үөрэнэн бүтэр-битэ.

1980 сыллаахха сопхуоска үлэлээн ба-ран, Хабаровскайга баран бэлэмнэни кууруһугар үөрэммитэ. Салгыы Хабаро-вскайдаагы педагогическай институт фи-лологическай факультетыгар үөрэнэ кири-битэ. Онно үөрэнэр сылларыгар саха устудьуоннарын бэрэсидьэтинэн талыл-лан үлэлээбитэ.

1999 с. дойдубутугар Төлөй нэһилиэгэр кэлэн таһаарылаахтык үлэлээбитэ. Лю-бовь Софроновна Төлөй оскуолаҕа экспе-риментальнай быһаһаакка буоларыгар, на-учнай-практическай кэмпириэнсийэлэргэ, педагогическай аабылларга күүскэ үлэлэ-

спитэ, кини идизэйлэрин, сатабылын би-иргэ алтыспыт учууталлар, кэллиэгэлэрэ күн бүгүгүгэ дьэри ахталлар.

Билигин үлэлиин сылдыар тэрилтэбэр «Юные Якутяне» РРЦ кэлэктиибигэр, Ха-баровскайга биир кэмгэ үөрэммит доһот-торбутугар-атастарбытыгар, араас кэмнэ-гэ бииргэ үлэлээбит кэлэктииптэригэр, доһотторбутугар-атастарбытыгар дьэ кэргэним аатыттан мунура суох махтана-быт.

Күндүтүк ахтар-саныыр кэргэним, күн күбэй ийэбит, эйэбэс эбэбит Любовь Со-фроновна туһунан сырдык өйдөбүл үйэлэр тухары биһиги өйбүтүгэр-санаабытыгар мэлдьи тыыннаах буолуоҕа, ахтарбыт-са-ныырбыт тухары эн куруук биһиги аттыбы-тыгар бааргын!

Кэргэнэ Василий Иванович,
уолаттара, кийииттэрэ, сиэннэрэ.

Эн сырдык мөссүөнүн биһиги сүрэхпитигэр өрүү тыыннаах

Ахтар-саныыр күндү киһи-бит, таптааллаах улахан эдьи-ийбит, ийэбит, эбэбит – Арас-сыһыа үөрэҕириитин туйгуна, Саха Өрөспүүбүлүкэтин Бочуот-таах бэтерээнэ, Чурапчы улууһун үөрэҕириитин Бочуоттаах үлэ-һитэ, "Учууталлар учууталлара", "Улуу бастың методика", "Боот-уруускай улуус 375 сыла" бэлиэ хаһаайката, С.А.Новгородов аа-тынан орто оскуола Бочуоттаах үлэһитэ **Слепцова Гей Михай-ловна** уһун, ыарахан ыарыыттан олохтон туораабыта бу дьыл, бэс ыйын 2 күнүгэр 40 хонуҕа туолла.

Гей Михайловна 1941 с. Бол-тоно нэһилиэгэр Марфа Дми-триевна уонна Михаил Ильич –Ылдьыыс Мэхээлэ Слепцовтар-га бастагы оҕонон күн сириг көрбүтэ (кини иннинэ икки оҕо төрөөн баран өлбүт). Эдьиийбит, "Ылдьыыстар кыыстары бөөлүүн барбыт (өлбүт) үһү" диэн кэпсэ-тихтэригэр дьэри, сүрдээх ириннэх оҕо эбит. Хойукка дьэ-ри ааттаммакка, таптаал аатынан сылдыабыт. Кэлин "дьэ, «тимэ-бим сөллөн», киһи быһыытыбы-тым", – диэн кэпсиирэ. Төрөөбүт ыйа эмиэ оҕунуу, одун хаантан онҕуулаах, чыгыс хаантан ый-аахтаах эмиэ Сир диэн. Ол иһин "оҕо турумаары гына" диэн, оч-чолорго Өлөксөй Каргузов диэн үөрэхтээх киһи абааһыттан күрэ-тэн, Сир таңгаратын аатынан Гей диэн ааттаппыт. Дьоммут кэлин устүү-түөртүү сылы быысаһан биэстэ оҕоломмуттар. "Эһиги төрүүххүт иннинэ үс сыл устата атаахтаан хаалбытым", – диирэ. Абабыт куруук сүтэ, көтөҕө, си-эттиһэ сылдыара үһү. "Үс хар-ды ордук хардылаатым" диэн, абатын төттөрү хаамтарар ата-ах кыыс", – диэн дьон кэпсээн онҕостоллоро үһү.

Начаалынай кылааһы дой-дугар Болтоноҕо бүтэрбитэ. Салгыы Хатылы оскуолатыгар

(интэрнээккэ тулаайах эрэ оҕо-лору ылар буолаллара) эдьиий-бит Гей 4 ыалга дьыалланын үөрэммитэ. Бииргэ үөрэммит дьүөгэлэрэ оскуола кэнниттэн колхуоска үлэли тахсыбыттар. Кини үлэни-хамнаһы кыайбатын билинэн "үөрэхтэннэхпинэ эрэ үлэһит буолабын" – диэн бигэ санааны ылынан, Чурапчы орто оскуолатыгар үөрэҕин салҕаа-быта. Оскуоланы бүтэрээт, "Оску-ола-производство-үрдүк үөрэх" – диэн бачымы бастааһын өйөөн, түөрт дьүөгэтин кытта Болтоноҕо икки сыл ыанньык-сыттаабыта.

Гей Михайловна Саха Судаа-рыстыбаннай университетыгар Саха салаатын факультетын 1968 с. ситиһиилээхтик бүтэрэн, саха тылын уонна литературатын учуутала идэни баһылаан, Ди-ринг орто оскуолатыгар үлэтин саҕалаабыта. Эдэркээн учуутал бастагы кылааһын салайбыта. Ол үөрэнээччилэрэ 2020 сыл-лаахха оскуоланы бүтэрбиттэрэ 50 сылларын бэлиэтээбиттэрэ, таптааллаах учууталларыгар ис-тинг махталларын эппиттэрэ.

1976-1981 сылларга Чакыр орто оскуолатыгар ананан, учууталынан уонна завуһунан айымньылаахтык үлэлээбитэ. Сатабыллаах салайааччы каби-нетнай систиэмэни киллэри-гэ күүскэ үлэлэспитэ, ол түмү-гэр кэлэктиип абыс кылаастаах оскуолалар икки ардыларыгар күрэхтэһиигэ оройуонга үһүс миэстэни ылары ситиспитэ. Бу сыл кыһа Сахалена оскуолаҕа киирэринэн, дойдугар Бол-тоноҕо көспүттэрэ. Болтоно абыс кылаастаах оскуолатыгар завуһунан, учууталынан 1981-1994 сылга дьэри үлэлээбитэ. Учууталлар методическай хол-боһуктарын үлэтин сангалыы тыһыннан салайбыта. Кинилэр билиилэрин- көрүүлэрин үрдэ-

тэргэ куруук болҕомтотун уура-ра, бэйэтинэн холобур буолара. Үөрэнээччилэрэ араас таһымна-ах олимпиадаларга, кэмпириэн-сийэлэргэ, литературнай аабы-ларга-көрүүлэргэ ситиһиилээх-тик кытталлара. Төрөөбүт дойду-тугар Болтонотугар аҕата тыһы-нааҕар, бырааттарын, күтүөт-тэрин көмөлөрүнэн, быраатын Ылдьаа уһаайбатыгар дьэ тут-тан, оҕуруот оҕордон быр-баач-чы олоҕуруттар.

Таптааллаах эдьиийбит Чу-рапчы орто оскуолатыгар иккитэ төхтүрүйэн үлэлээбитэ. Бастаан, 1971 с. саха тылын уонна ли-тературатын үөрэппитэ. Оскуо-ла 100 сыллаах үбүлүүн олус тэрээһиннээхтик бэлиэтээбит-тэрэ. Үөрэппит учууталларын – Прасковья Ефимовна Дьяков-ская, Анна Егоровна Гордеева, Дмитрий Сергеевич Постников, Роман Ильич Васильев курдук оройуон бастың учууталларын кытары бииргэ үлэлээбитин олус күндүтүк саныыра, истин-ник ахтара.

Иккистээн бизнсийэҕэ тах-сан баран, 1994-2011 сылларга С. А. Новгородов аатынан орто оскуолаҕа саха тылын, лиге-ратуратын уонна төрүт култуура учууталынан таһаарылаахтык үлэлээбитэ. Оччотооҕу 90-с сыл-ларга саха оҕотун сахалыы сир-гэ-туомна үөрэтии кэнсиэл-сийэтэ олоххо киирбитэ. Оскуо-ла саха тылын учууталларын ме-тодическай холбоһууга оройуон-га биир бастың үлэлээбинэн биллэрэ. Ол сыл "Кыыс Куо" предмети үөрэппитэ, төһө да кылгас кэмгэ буоллар, бэлиэ суолу-иһин хаалларбыта. Ол сылларга саха тылын учуутал-ларын кытары үлэлэрин уопу-тугар олобуран, "Саха тыла 5-11 кылаастарга" бырагырааманы онорбуттара. Гей Михайловна "Ситимнээх сана 7-с кылааска"

үөрэх босуобуйатын суруйбу-та. Бу үлэлэри Үөрэх министиэ-ристибэтэ бигэргэтэн, бүтүн өрөспүүбүлүкэ оскуолаларыгар тарҕаммыта.

Үлэтин кэнники сылларын дойдубуларыннан хааччахтаах оҕолору үөрэтиигэ-иитиигэ анаабыта. Бииргэ үлэлиир кэ-лиэгэлэригэр учуутал-настаа-бынньык быһыытынан үлэлээн, дириг ытыктабылы, төрөппүт-тэр махталларын ылбыта.

Гей Михайловна үлэтин таһынан уопастыбаннай үлэни эмиэ дьарыктаммыта. Ол кур-дук, «Арчы» дьикитигэр, улууска бастааһын, кыл-сизл куруһуогу салайан үлэлэппитэ. Бу түмсүү үлэтэ сайдан, салгыы тэнийэн, үлэлэрэ өрөспүүбүлүкэ таһыгар тийэ биллинэ.

Ийэбит эрдэ олохтон туораан,

эдьиийбит ыал улахан оҕото буо-лан, бииргэ төрөөбүттэригэр ийэбитин солбуйбута. Быраат-тара, балтылара үөрэхтэнэллэ-ригэр, ыал-дьон буолалларыгар ис сүрэхтээн кыһаллара, күүс-көмө буолара. Аҕабыт 83 сааһы-гар өлбүтэ. Ол иһин эдьиийбит "аҕам сааһыгар тийдэрбин" диирэ. Аны санаатахха, ол баҕа-та туолбут эбит, өссө аһарбыт буолуон сөп. Того диэтэххэ, "ком-сомолга киирэр баҕаттан биир сылбын эбиммитим" диирэ.

Биһиги ытыктыр киһибит Гей Михайловна дьонун олоҕу олорон ааста. Кыһа Сахалена Ильинична билигин бухгалтер идэлээх, Чурапчытаагы киин ба-лыһа кылаабынай бырааһын үп-харчы болпуруоһугар сол-буйааччынан үлэлиир. Күтүөтэ Константин Никитич бэйэ дьа-рыктаах, аатын ааттатар Гейка уонна Никита диэн сиэннээх, биир хос сиэннээх.

Күндү киһибит – ийэбит, эбэ-бит, хос эбэбит Гей Михайловна ыарахан ыарыыга ылларбыт кэ-

мигэр кыһынын, дьэ кэргэнин сымнаһас илиитигэр өр кэмгэ бөөбөйдөнөн, эмтэнэн үйэтэ уһаата.

Эдьиийбитин, ийэбитин, эбэ-битин Слепцова Гей Михайлов-наны тиһэх суолугар атаарарга күүс-көмө, өйөбүл-тирэх буолбут аймах-билэ дьоммутугар, биир дойдубуларбытыгар, Дириг орто оскуолатын 14-с выпуһун оҕолоругар, үлэлээн ааспыт Чакыр нэһилиэгин баһылыгар К. И. Лебедевкэ, Чурапчы улууһун Үөрэх үлэһиттэрин идэлээх со-йуустарын бэрэссэдээтэлигэр Е.И. Давыдовака, Чурапчы улуу-һун Үөрэхтэһин түмэлин сала-йааччытыгар Е.И. Егороваҕа, С.А.Новгородов аатынан оскуо-ла кэлэктиибигэр, дириэктэр Н.В. Уароваҕа, профсоюз бэ-рэссэдээтэлигэр В.К. Дьяконо-ва, бииргэ үлэлээбит саха тылын методическай холбоһугар, дьэ-гэ иити-үөрэтии методичес-кай холбоһугун учууталлары-гар, кыһа Сахалена Ильинич-на үлэлиир П.Н. Сокольников аатынан Чурапчытаагы киин балыһа кылаабынай быраас-тарыгар Н.С. Сивцевкэ, А.М. Ксенофонтовка, А.И. Коркин-га, ыраактан-чуҕастан кутурбана-рын тиздэбит бар дьоммутугар дириг махталбытын тиздэбит. Ылар санаа ыалласпатын, ку-турбан санаа кууслатын, өлүү-сүгүү сиппэтин.

Кыһа, сиэннэрэ, бииргэ
төрөөбүттэрэ, чугас
аймахтара.

